

Literárny historik Vladimír Petrík medzi nami

Viera Žemberová (Prešov)

Abstrakt

Literárny vedec Vladimír Petrík patril do výraznej generácie povojnových absolventov filologického štúdia na Univerzite Komenského. Prirodzene svoj kontakt s literárnym životom, literatúrou a jej tvorcami začínal ako literárny kritik v polovici minulého storočia, aby podstatnú časť svojho profesijného pôsobenia v slovenskej literárnej vede spojil s literárnou históriou. Čas aj aktivity jeho generácie prirodzene ustúpili na začiatku milénia mladým kolegom, medzi nimi získal V. Petrík odborný, kolegiálny a ľudský rešpekt pre svoju odbornosť a spôsob, akým sa vyrovnával s vývinom a jeho náročným spoločenským, hodnotovým a personálnym obsahom. Vladimír Barborík a Magdalena Bystrzak sa k osobnosti literárneho historika vrátili, spracovali a doplnili jeho nedokončený rukopis venovaný osobnosti Alexandra Matušku a vývinu slovenskej literárnej vedy v ich vzájomnom prepojení.

Klíúčové slová

literárny vývin; literárny život; literárna história; národná literatúra; generácia; generačný spor; hodnota a význam kritickej reflexie

Abstract

The Literary Historian Vladimír Petrík Among Us

Vladimír Petrík belonged to a significant generation of post-war graduates of philological studies at Comenius University. Naturally, he began his contact with literary life, literature and its creators as a literary critic in the middle of the last century, to associate a substantial part of his professional activity in Slovak literary criticism with literary history. The time and activities of his generation naturally retreated at the beginning of the millennium to young colleagues, among them V. Petrík gained professional, collegial and human respect for his expertise and the way he coped with the development and its demanding social, value and personal content. Vladimír Barborík and Magdalena Bystrzak returned to the personality of the literary historian, processed and completed his unfinished manuscript devoted to the personality of Alexander Matuška and the development of Slovak literary criticism in their interconnection.

Key words

literary development; literary life; literary history; national literature; generation; generation dispute; value and importance of critical reflection

Predpokladané osobné a profesijné blíženie, dômyselný pohyb v literárnovednom výskume a špecifické okolnosti, ktoré navodí ľudskému životu plynúci čas, lebo ten nestojí, dali vzniknúť výnimočnej partnerskej spolupráci *Vladimíra Petříka* (1929–2017) a *Vladimíra Barboríka* (1965). Generačná pozícia im ponúkla naplno zužitkovanú formu profesijného rozhovoru. Literárny a literárnovedne usmerňovaný rozhovor partnerov v odbore vložil do dejín odboru a kultúrneho vedomia spoločnosti publikácie *Hľadanie minulého času* v roku 2009, to sa Vladimír Barborík pýtal a kládol otázky, a *Pohyb k nehybnosti* v roku 2018, v nej sa Barborík autorsky emancipuje a stáva sa spoluautorom. Priesečníkom návratov, hľadania a zvažovania toho, čím sa čo aj ako zvýznamňuje, či sa dostáva do iného postavenia v prítomnom čase, v reálnych spoločenských a kultúrnych procesoch, stalo sa pre Vladimíra Petříka a Vladimíra Barboríka minulé storočie, raz jeho druhá polovica, neskôr jeho užšia časť – šesťdesiate a sedemdesiate roky.

Partnerská, premyslene literárnohistoricky koncipovaná publikácia *Pohyb k nehybnosti*¹ má rekonštrukčnú ambíciu podporenú obnovením vývinových pohybov, úsporným výkladom, užitočným a potrebným spresnením a vymedzením podstatných detailov. Oceňujú sa zvlášť zvyčajne prepojenosť mimoliterárnych a literárnych, politických, ekonomických a kultúrnych činiteľov napojených na kontinuitu a kauzalitu verifikovateľných spoločenských pohybov od konca päťdesiatych po rané deväťdesiate roky minulého storočia. Literárnohistorickou metodikou sprevádzaný kompozičný zámer tvorcov publikácie vyťažil zo zaznamenaného pohybu na fotodokumentoch prepojenosť a zosúladenie časovej, organizačnej, personálnej a javovej „reality“ pripomenutých desaťročí, preto „*Súčasnou publikácia sú citáty z dobovej kultúrnej a dennej tlače, ako aj z „druhého brehu“ – zo svedeckej biograficko-memoárovej knihy Hany Ponickéj Lukavické zápisky. Funkcia citátov je dvojaká – informatívna a evokačná*“².

Historickým a spoločenským východiskom na rekonštrukciu zložitých spoločenských a personálnych pohybov v šesťdesiatych rokoch a v sedemdesiatych rokoch sa stala literárnohistoricky, predovšetkým kauzálne a výkladovo koncipovaná časť *K problematike slovenského literárneho života po roku 1948*, v ktorej sa zdôrazňuje a zvýrazňuje koncept dosahu a predovšetkým presahu ekonomického, politického, inštitucionálneho, personálneho riadenia štátu, účinkovanie moci, jej (do)presahy do kultúrneho, literárneho aj osobného tvorivého života slovenských literátov, literárneho života a literárnej vedy.

Do blokov, ilustračne prevádzaných fotografiami získanými z akcií Kultúrneho života, Slovenského spisovateľa, rokovaní spisovateľských zjazdov, sú rozložené roky *Šesťdesiate* v týchto tematických konceptoch: *Roky šesťdesiate, Konferencie a zjazdy, Redakcie, Návštevy, Ceny, výlety a kolektívny duch, Tváre*. Po tomto desaťročí, informáciami, faktograficky a verifikovateľne rozširujúcim dostupné učebnicové informácie, nasleduje ďalší, nasledujúcim desaťročím zovretý blok pomenovaný *Sedemdesiate – normalizačný epilóg* a samostatná časť venovala autorovi fotografií *Anton Šmolák*.

Grafická úprava publikácie naznačuje, že sa vydavateľ prispôbil vzácnym dobovým fotografiam. Príčinné prepájanie udalostí v jednom aj v po ňom nasledujúcom – svojimi

1 PETRÍK, Vladimír – BARBORÍK, Vladimír: *Pohyb k nehybnosti. Literárny život od začiatku 60. do konca 70. rokov objektívom Antona Šmoláka*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2018. 244 s.

2 PETRÍK, Vladimír – BARBORÍK, Vladimír: *Pohyb k nehybnosti...* Op. cit. Predslov, b. č.

ambíciami tak odlišnom – desaťročí vôkol časopisov, vydavateľstiev, inštitúcií, organizácií, udalostí aj jednotlivcov, pričinením sa „priamočiareho“ výkladu, metódy a spôsobu, ktorými sa v literárnohistorickej, náučnej a vzdelávacej rovine publikácie vyrovnávajú jej tvorcovia s realiami, zostane ich zámer cenným, ale predovšetkým zrozumiteľným, verifikovateľným a nanajvýš užitočným návratom do nedávnej minulosti. Napokon odstup od historicko-spoločenskej pamäti a sústredenie sa na pohyby a činy v literárnom, kultúrnom a vednom živote obidvoch desaťročí potvrdzujú, že bez dôkladného poznania, poučeného porozumenia tomu, čo sa dialo, kto rozhyboval (ale aj akým spôsobom a výsledkom) koleso ľudských príbehov, zostali by v opare nepresností, parcuality a reinterpretácií tak podstatné (ne)pohyby, na ktoré reagoval dobový a literárny život, ale nie iba on. Napokon čas prirodzene napreduje, priestor sa modifikuje, generácie utvárané ľudským rodom sa menia aj vďaka tomu, čo o svojej minulosti vedia, ale ani vtedy by nemali pozabudnúť na spoločnú pamäť, do ktorej sú po jej tvorcoch uložené ich mená aj tváre.

Prirodzenou a žičlivou letorou vnášal Vladimír Petřík do toho, s čím a s kým sa vyrovnával, predovšetkým systém, pôvodnosť a prirodzenosť, argumenty, rozhladenosť v dokumentoch a faktoch, dôsledne sa pridržal princípu vývinovej následnosti, ale obzvlášť javu hodnota a ňou iniciovaného rešpektu voči poznávacím a umeleckým reáliám, faktom a činovníkom literárnovedného prostredia, kam sám patril po štúdiách od polovice minulého storočia. Pri vymedzovaní osobnosti Vladimíra Petříka, popri ústretovosti a žičlivosti sa musí do typovej triády včleniť aj porozumenie a považovať ho za účinné kritérium pracovných postupov. Petřík ho využíval efektívne, humánne a dôsledne, čo znamená, že vždy, keď to jeho pamäť, literárnohistorický materiál a bádateľovo poznanie dovoľovali, smeroval bez okolkov k podstate a osobitosti toho, o čom „hovoril“ aj čo zhodnocoval, vždy však dôsledne v súvislostiach so spoločenskými dejinami, (vše)ľudskými dejmi a požiadavkami aktuálnych kultúrnych a vedeckých systémov.

Poznávanie a zblížovanie sa so zámerom, prečo a pre koho bolo vydané rukopisné torzo Vladimíra Petříka *Slovenský intelektuál Alexander Matuška*³ možno doplniť útržkom z dialógu otca a malého syna z *Južnej pošty* Ladislava Balleka, v ktorom sa dospelosť prihovára mladosti takto – neodišiel, len ho nebudeme stretávať. A to je v súvislosti s Alexandrom Matuškom obojstranne potrebný výsledok. K Vladimírovi Barboríkovi sa pripojila Magdalena Bystrzak, aby vo finálnej časti publikácie *Petříkov Matuška*⁴ ustálila, vysvetlila, zdôvodnila, čím je, ako vznikol a uchoval sa zverejňovaný materiál – „*Nedopísanú monografiu dopĺňa výber z Petříkových štúdií a kritických prác, pokrývajúcich celé obdobie Matuškovej tvorivej dráhy*“⁵ – a naznačila tak zámer, kam by autor rukopisného torza, keby mu na to bol dožičený čas, rozvinul do úplnosti členitý literárny, vedecký, osobný a kolegiálny „profil“ aj „portrét“ Alexandra Matušku (1910–1975).

Petříkov Matuška vo výklade Magdaleny Bystrzak sa sústredil na empatický prístup k literárnemu historikovi, začína odkazmi na okolnosti genézy a organizovania publikácie,

3 PETRÍK, Vladimír: *Slovenský intelektuál Alexander Matuška*. Eds. Vladimír Barborík – Magdalena Bystrzak. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2019. 153 s.

4 PETRÍK, Vladimír: *Slovenský intelektuál Alexander Matuška*. Op. cit., časť *Petříkov Matuška*, s. 143–149.

5 Odkazujeme na text zverejnený na prebale publikácie PETRÍK, Vladimír: *Slovenský intelektuál Alexander Matuška*. Op. cit.

objasňuje prítomnosť „problémovej a personalizovanej“ tézy ovinutej okolo reálneho času Alexandra Matušku so zámerom Petříkovou optikou vedca a kolegu mať azda jediný cieľ, ako porozumieť a doceniť Matušku v jeho mnohorakosti. Azda práve tento neľahký zámer, ako čeliť mýtu a zjednodušovaniu sa pri kompozícii presadil ako „tematický“ pôdorys zosúladený s A. Matuškom.

Bystrzak si položila zásadnú otázku, čím sa literárny historik Petřík stal nezastupiteľný vo svojej generácii, jej podriadila svoj prístup k hodnote a významu uchovanej matuškovskej témy v Petříkovom literárnohistorickom výskume a v nadväznosti naň na ambíciu editorky, dokázať dostupnými textami prostredníctvom Vladimíra Petříka a za Vladimíra Petříka aj odbornú verejnosť naznačiť, ako sa možno vyrovnáť so šírkou záberu (od počiatku po ukončenie pôsobenia v literárnej vede) s nemalým počtom záujmov, sporov, postojov, problémov spojených s osobnosťou Alexandra Matušku od päťdesiatych rokov po jeho úmrtie. A tak stále ide o jediné, „Čo teda považoval Petřík za spravodlivé?“⁶

Sugestívna a súčasne nesmierne náročná otázka, pohlcuje a žiada si odpoveď na „všetko“, doslova na všetko, čím literárny vedec žil, čím a kým bol, ako konal a zvažoval, o čom a komu vypovedal. Odpoveď na otázku, ktorá sa od osobného roztvorí do dobového a profesijného, do spoločenského a kultúrneho, sa sústredila na vertikálu etiky vedeckej práce, na uplatnenie morálky a intelektuálnej zručnosti v systéme literárnej vedy ako normy na získanie a na hodnotenie toho, čím žilo a žije spoločenstvo, do ktorého sa včlenil Vladimír Petřík a súbežne s ním to, čomu sa venoval.

Po otázke pýtajúcej sa na mieru a koncept spravodlivosti v Petříkovej osobnostnej výbave nasleduje Bystrzakovej verdikt, ním sumarizuje jedinečnosť Petříkovho výskumu, ten spočíva v ním aplikovanej výskumnej optike, ktorá je zrejmá aj zo zachovaného rukopisného fragmentu monografie. Literárny historik rešpektuje pramene a personalizovaného autora, teda hodnotí to, čo považuje za „generálne“, vedome „paušálne“ neodsudzuje, miestami psychologizuje (najmä tam, kde píše o trvalom vnútornom založení, temperamente, charaktere, vnútornom posune a podobne). Spolieha sa na vlastné čítanie, vie revidovať už raz povedané, a preto sa po rokoch „znova pozerá na texty“. Týmto získava status nestranného pozorovateľa, ktorý neuplatňuje jednoznačné videnie sveta. Nepotrebuje autority (citácie v texte mu slúžia predovšetkým na to, aby textovo doložil vlastný výklad). Vďaka tomu je suverénny – „nefixuje sa na cudzie hodnotenia a zdôvodňuje vlastné“⁷.

Slovenský intelektuál Alexander Matuška, a to editori rukopisu zvýrazňujú, vznikol z toho, na čom Vladimír Petřík pracoval priebežne a nemal možnosť dokončiť do tvaru monografie, teda z príspevkov, ktoré príležitostne desaťročia pri rozličných príležitostiach a podnetoch venoval Matuškovkej tvorbe, osobnosti a činom v literárnej vede, esejistike alebo na podnet prostých ľudských postojov blížiacich ho ku kultúre, o čom precízne napovie a zorientuje edičná poznámka⁸: „*Kniha Slovenský intelektuál Alexander Matuška je okrem jedného textu výberom z časopisecky publikovaných prác, ktoré Vladimír Petřík venoval⁹ osobnosti a dielu Alexandra*

6 PETRÍK, Vladimír: *Slovenský intelektuál Alexander Matuška*. Op. cit., časť *Petříkov Matuška*, s. 143.

7 Tamže, s. 143–144.

8 Tamže, časť *Edičná poznámka*, s. 125–139.

9 Tamže, časť *Petříkov Matuška*, s. 143–144.

*Matušku. Súbor vznikol po smrti autora a do tejto podoby ho usporiadali editori. Publikácia bola zostavená a vydaná s dvojakým zámerom, pietnym a poznávacím*¹⁰.

Získaný materiál z časopiseckého zázemie textov venovaných Alexandrovi Matuškovi rozčlenil publikáciu do dvoch častí. Expozíciou je štúdia *Alexander Matuška*¹¹ s ukážkou Petříkovho rukopisu. Do prvej časti monografie sú zaradené tie Petříkove práce, prostredníctvom ktorých rekonštruje nejednoznačnú osobnosť, tenzijného kultúrneho činnovníka, zanieteného presadzovateľa svojich aj svojských názorov na vedu, modernosť, estetiku v literárnom umení, ale aj na etiku vedeckej práce a jej tvorca. V tejto časovej a tematickej či až problémovej matuškovskej línii – pozostáva z desiatich samostatných štúdií – sa vráti Vladimír Petřík k Matuškovým výskumným a výkladovým autorským dielňam, k monograficky spracovaným osobnostiam s nadnárodným noetickým a estetickým významom, k Vajanskému, Hronskému a Karlovi Čapkovi; k polemikám, ktoré temperamentne viedol s dobovou literárnou kritikou, k autorskému žánru eseje, etike kritiky a kritika a vrcholí Petříkovým osobným tónom v texte *Alexander Matuška – ako som ho poznal*¹².

Druhý kompozičný blok má dva tematické príspevky *Slovenská kritika v tridsiatych rokoch a F. X. Šalda*¹³ a *Dvaja z generácie*¹⁴. Druhou časťou publikácie sa editori publikácie sústredili a vlastne vrátili k Petříkovej metóde rozvážne a detailne vypovedať o podstate zložitých profesijných a odborných priesecníkov v literárnohistorickom pohybe vývinu v literatúre a vo vede o literatúre. Ozveny Šaldovej kritickej metódy zachytil Vladimír Petřík na nesúlade medzi A. Matuškom a Jánom Elenom Borom. Petřík zverejní svoj verdikt: „*V spore Matuška – Bor má pravdu Matuška*“, ale i to, že „*Matuška má ambíciu zopakovať v slovenskom prostredí Šaldov kritický typ. Ideová príbuznosť prerástla tu do príbuznosti typologickej*“¹⁵ s výsledkom nadčasovej hodnoty, „*Matušкова devíza z tých čias, že kultúra sa robí aj charakterom, poukazuje priamo na Šaldu. V slovenských reláciách zohralo Šaldovo dielo svoju „historickú“ úlohu v tridsiatych rokoch. Ale ako hodnota, ku ktorej sa hlásime a ktorú akceptujeme, môže a bude pôsobiť inšpirujúco a obrodzujúco i v budúcnosti*“¹⁶. Názorový a hodnotový stret medzi Alexandrom Matuškom a Michalom Chorváthom má viacero dotykových miest, začať možno rovnakým mesiacom narodenia, štúdiami na pražskej akademickej pôde, pokračovať odkazom na osobnú povstaleckú skúsenosť a ukončiť v horizontále rovnakým pracoviskom v SAV; Matuška do Ústavu slovenskej literatúry nastúpil na konci päťdesiatych rokov a Michal Chorváth na počiatku nasledujúceho desaťročia. Priesecníkom ich odlišného konceptu národnej literatúry, problém tradície a continuity, tradičného a moderného sa odohrával postupmi literárnej kritiky.

10 Tamže, časť *Edičná poznámka*, s. 125.

11 Tamže, časť *Alexander Matuška*, s. 7–16.

12 Tamže, časť *Alexander Matuška – ako som ho poznal*, s. 95–100.

13 Tamže, časť *Petříkov Matuška*, s. 101–109.

14 Tamže, s. 110–121.

15 Tamže, časť *Slovenská kritika v tridsiatych rokoch a F. X. Šalda*, s. 108.

16 Tamže, s. 109.

Vladimír Petrík začínal medzi literárnymi kritikmi, prirodzeným precizovaním svojej metódy a objektu výskumu vrcholí jeho pôsobenie v literárnej vede aj v nedokončenej monografii venovanej Alexandrovi Matuškovi, na jeho personálnom pozadí aj vývinu slovenskej literatúry a literárnej vedy za viac ako päť desaťročí v literárnej histórii. Petríkov hlas je hlas výraznej generácie a osobností v slovenskej vede o literatúre minulého storočia, ktoré svoje posty prirodzene opúšťajú, ale Vladimír Petrík v zastúpení svojich editorov naznačuje, že (nevyh)nutne nemusia a nesmú stíchnuť.

Literatúra

PETRÍK, Vladimír – BARBORÍK, Vladimír: Pohyb k nehybnosti. Literárny život od začiatku 60. do konca 70. rokov objektívom Antona Šmotláka. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2018. 244 s.

PETRÍK, Vladimír: Slovenský intelektuál Alexander Matuška. Eds. Vladimír Barborík – Magdalena Bystrzak. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2019. 153 s.

prof. PhDr. Viera Žemberová, CSc.

Inštitút slovakistiky a mediálnych štúdií
Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove
Ul. 17. novembra 1, 080 00 Prešov, Slovensko
viera.zemberova@unipo.sk

Toto dílo lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-SA 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.